

GAZIANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Derleme Makalesi • Review Article

Turizm Politikalarının Sürdürülebilir Turizm İlkeleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi (Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılında 41 Yıllık Turizm Politikaları)

Evaluation of Tourism Policies in Line with Sustainable Tourism Principles (41 Years of Tourism Policies on the 100th Anniversary of the Republic of Türkiye)

Cüneyt TOKMAK^{a*}

^a Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Eskişehir / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0003-1377-3531

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 16 Eylül 2023

Kabul tarihi: 13 Ekim 2023

Anahtar Kelimeler:

Sürdürülebilir turizm ilkeleri,
Turizm politikaları,
Kalkınma planları,
Türkiye turizm stratejisi.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: September 16, 2023

Accepted: October 13, 2023

Keywords:

Principles of sustainable tourism,
Tourism policies,
Development plans,
Türkiye tourism strategy.

ÖZ

Sürdürülebilir turizm gelişimi, turizmin olumsuz etkilerini azaltmanın en önemli yollarından bir tanesidir. Bu çalışmanın amacı gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye'nin son 41 yıldaki turizm politikalarının sürdürülebilir turizm ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmesidir. Literatürden yararlanarak sürdürülebilir turizm ilkelerinin neler olabileceği tartışılmış ve çalışma kapsamında esas alınan ilkeler ortaya konulmuştur. Türkiye'nin 41 yıllık turizm politikalarını tespit etmek amacı ile beşinci beş yıllık kalkınma planından itibaren toplam yedi adet kalkınma planı metni incelenmiş, ayrıca Türkiye'nin en önemli uzun vadeli turizm planı olan Türkiye Turizm Stratejisi aynı amaçla değerlendirilmiştir. Temel turizm politikaları, sürdürülebilir turizm ilkeleri ile kıyaslanmıştır. Sonuç olarak sürdürülebilir turizm ilkelerine uygun düşen politikaların tüm planlarda yer almasına rağmen özellikle 2000'li yıllardan (Sekizinci beş yıllık kalkınma planı) itibaren sürdürülebilir turizm ilkelerine uygun düşen politikaların daha fazla vurgulandığı tespit edilmiştir. Tüm kalkınma planlarında nicel hedeflerden olan turistik yatak arzının artırılması, turist sayısının artırılması, turizm gelirlerinin artırılması, turizmin tüm bölgelere yayılması ve çeşitlendirilmesi gibi hedeflerin olduğu görülmüştür. 2023 Türkiye Turizm stratejisinde kalkınma planlarında belirtilen temel hususların ayrıntılı olarak planlandığı; turizm bölgesi, turizm kenti, turizm konseyi, turizm koridoru gibi yeni kavramların işlendiği görülmüştür. Sürdürülebilir turizm ilkelerinin daha başarılı bir şekilde uygulanması adına ziyaretçi yönetim sistemi uygulamaları, küçük ölçekli esnek konaklama tesislerinin yaygınlaştırılması, sürdürülebilir turizm göstergelerinin hayata geçirilmesi ve bölgelerin taşıma kapasitelerinin belirlenmesi konuları önerilmiştir.

ABSTRACT

Sustainable tourism development is one of the most important ways to reduce the negative effects of tourism. The aim of this study is to evaluate Türkiye's tourism policies as a developing country in the last 41 years within the framework of sustainable tourism principles. Using the literature, what the sustainable tourism principles could be was discussed and the principles based on the scope of the study were put forward. In order to determine Türkiye's 41-year tourism policies, a total of seven development plan texts, starting from the fifth five-year development plan, were examined, and Turkey's most important long-term tourism plan, Türkiye Tourism Strategy, was evaluated for the same purpose. Basic tourism policies are compared with sustainable tourism principles. As a result, it has been determined that although policies in line with sustainable tourism principles are included in all plans, policies in line with sustainable tourism principles have been emphasized more, especially since the 2000s (Eighth five-year development plan). It has been observed that all development plans include quantitative targets such as increasing the supply of tourist beds, increasing the number of tourists, increasing tourism revenues, spreading and diversifying tourism to all regions. In the 2023 Türkiye Tourism strategy, the basic issues specified in the development plans are planned in detail; It was observed that new concepts such as tourism region, tourism city, tourism council and tourism corridor were used. In order to implement sustainable tourism principles more successfully, visitor management system applications, dissemination of small-scale flexible accommodation facilities, implementation of sustainable tourism indicators and determination of carrying capacities of regions have been suggested.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: cuneyttokmak@gmail.com

EXTENDED ABSTRACT

Sustainable tourism is one of the approaches that should be preferred to ensure that tourism and touristic areas can survive in the future. Governments that make money from tourism and see it as an important catalyst of the economy often ignore the negative aspects of tourism when developing policies. In terms of its principles, sustainable tourism is an approach aimed at reducing the negative aspects of tourism and supporting the positive aspects. While this understanding is frequently expressed in political discourses, deviations can be observed during the determination of targets and policies in line with truly sustainable tourism principles. The main purpose of this study is to evaluate the tourism policies put forward in terms of sustainable tourism in these years when the Republic of Türkiye celebrated its 100th anniversary. Although the study is a conceptual evaluation, it aims to examine the documents in which tourism policies are put forward, especially in written form, and to evaluate these policies put forward in various periods in line with the sustainable tourism principles accepted in the literature. The approximately 41-year period starting with the 1982 "Tourism Encouragement Law", which is considered the turning point of the development of tourism in Türkiye, and continuing until 2023, is covered within the scope of the study. It is possible to come across other studies examining all development plans made since 1963, the beginning of the planned period in Türkiye (Yaşar & Çetinkaya, 2022; Yıldırım & Keleş, 2022; Can & Emir, 2021; Tuncel, 2019; Kervankiran, 2015; Gülbahar, 2009). ; Nohutçu, 2002). However, since this study is based on examining policies within the framework of sustainable tourism principles, the 1980s, when the concept of sustainability began to become widespread all over the world, were considered as the starting period. For this reason, examinations have been made since the "Tourism Encouragement Law" enacted in 1982 and the fifth five-year development plan corresponding to these years. In this respect, it differs from other studies.

Due to the subject of the study, Türkiye's tourism policies are based on the period after the TEL enacted in 1982. An important reason for this is that the concept of sustainable tourism came to the fore in the world after the 1980s and even with the 1990s. Tourism policies in Türkiye are generally evaluated in the sources on the basis of before and after the planned period. At this stage, it is useful to examine the planned period starting with the "Fifth Five-Year Development Plan" within the planned period and ending with the "Eleventh Development Plan". It is worth mentioning that in the planned period, mass tourism was given more importance until the fifth five-year development plan period (Yıldırım & Keleş, 2022, p.154). However, this determination should not mean that mass tourism was abandoned in other periods. The tourism sector in Türkiye has never given up on mass tourism due to its structure, and other types of tourism as well as mass tourism have been included in tourism policies since the fifth five-year development plan.

It can be stated that policies towards sustainable tourism principles became more evident in the 2000s and with the eighth development plan. Local participation and satisfaction of local people, which is very important for sustainable tourism, have been addressed to a limited extent. Carrying capacity studies are a primary criterion for the sustainable development of tourist areas. It seems that this issue was only mentioned in the eleventh development plan period. Therefore, the lack of concern and study regarding the carrying capacity of tourist areas in the tourism sector, which is known to have developed very rapidly since the 1980s, is a major deficiency.

Türkiye Tourism Strategy, which created great excitement for those working in the field of tourism at the time it was published, is an important document as it is the first comprehensive study ever done, addressing the targets to be achieved by 2023 and how to develop and diversify tourism in Türkiye. First of all, it is useful to evaluate the main issues and targets in the strategy in accordance with the scope of the study.

Sustainable tourism development is a form of development that should be addressed especially for developing countries. Because in developing countries, the economic dimension of tourism and the negative effects of tourism are handled in a shadowy way. In this regard, some governments consider economic indicators more than environmental impact indicators (He, He & Hu, 2018, p.77). Türkiye, as a developing country, shows a similar tendency in terms of the importance it attaches to tourism in the period included in the scope of the study. It can be clearly stated that there is no analysis that evaluates the negative developments and effects in this context in the texts in which tourism policies are reflected. This is mainly due to the fact that since the 1960s, Türkiye sees tourism as a main sector that meets its foreign exchange needs and creates employment (Nohutçu, 2002). When we look at the development plans and tourism strategy, it can be easily understood that the economic contributions of tourism are taken into account. In the evaluations made at the end of the plan periods, it is seen that issues such as the number of tourists reached, tourism income obtained, and total bed capacity are emphasized more. Although the goals related to sustainable tourism are included in the development plans, it can be said that this issue is not a basic policy, but rather the effect of the conditions and Europeanization (Cavlak & Cavlak, 2019) adventure that has been put forward as a result of Türkiye's accession to the European Union.

Giriş

Sürdürülebilir turizm, turizmin ve turistik alanların gelecekte de var olabilmesinin sağlanması adına tercih edilmesi gereken yaklaşımlardan bir tanesidir. Turizmden kazanç sağlayan, turizmi ekonominin önemli bir katalizörü olarak gören yönetimler politika geliştirirken turizmin negatif yönlerini çoğu zaman göz ardı etmektedirler. Sürdürülebilir turizm anlayışı ilkeleri itibarı ile turizmin negatif yönlerini azaltmaya, pozitif yönlerini desteklemeye dönük bir anlayıştır. Bu anlayış politik söylemlerde sıklıkla dile getirilirken, gerçek anlamda sürdürülebilir turizm ilkelerine uygun hedeflerin, politikaların belirlenmesi esnasında sapmalar görülebilmektedir. Bu çalışmanın temel amacı Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yılını kutladığı bu yıllarda, ortaya konulan turizm politikalarının sürdürülebilir turizm açısından değerlendirilmesidir. Çalışma kavramsal bir değerlendirme olmakla birlikte, turizm politikaların özellikle yazılı olarak ortaya konulduğu dokümanların incelenmesi ve çeşitli dönemlerde ortaya konulan bu politikaların literatürde kabul edilen sürdürülebilir turizm ilkeleri doğrultusunda değerlendirilmesini hedeflemektedir. Turizmin Türkiye'de gelişiminin dönüm noktası olarak kabul edilen 1982 "Turizmi Teşvik Yasası" ile başlayan ve 2023 yılına kadar devam eden yaklaşık 41 yıllık dönem çalışmanın kapsamı içerisinde ele alınmıştır. Türkiye'de planlı dönemin başlangıcı olan 1963 yılından bu yana yapılan tüm kalkınma planlarının incelendiği başka çalışmalara rastlamak mümkündür (Yaşar & Çetinkaya, 2022; Yıldırım ve Keleş, 2022; Can ve Emir, 2021; Tuncel, 2019; Kervankiran, 2015; Gülbahar, 2009; Nohutçu, 2002). Ancak bu çalışma sürdürülebilir turizm ilkeleri çerçevesinde politikaların incelenmesini esas aldığı için sürdürülebilirlik kavramının tüm dünyada yaygınlaşmaya başladığı 1980'li yıllar başlangıç dönemi olarak düşünülmüştür. Bu nedenle de 1982 yılında çıkarılan "Turizmi Teşvik Yasası" ve bu yıllara karşılık gelen beşinci beş yıllık kalkınma planından itibaren incelemeler yapılmıştır. Bu yönü itibarı ile diğer çalışmalardan farklılık arz etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti, turizme erken dönemde önem veren ülkeler arasında yer almaktadır. Tüm dünyada turizm sektörü özellikle ikinci dünya savaşından sonra ivme kazanırken, kamu sektörü bu hususta gerekli teşvikleri yapmaya çalışmıştır. Esasen turizmi teşvik yasası ilk kez 1953 yılında çıkarılmış ve 1957 yılında kamu otoritesi turizmi bakanlık düzeyinde bir teşkilat haline dönüştürmüştür (Yıldız, 2011). İlerleyen dönemlerde bir takım kesintiler olsa da 1980'li yıllarla birlikte turizm sektörüne olan destek ciddi bir düzeye ulaşmıştır. Bu çalışmada özellikle 1982 yılından sonraki dönemin esas alınmasının nedeni, Türkiye için bu yılda çıkarılan Turizmi Teşvik Yasası'nın bir dönüm noktası olması ve tüm dünyada da 1987 yılı itibarı ile sürdürülebilir kalkınma felsefesinin devreye girmiş olmasıdır. 1990'lı yıllarla birlikte sürdürülebilir turizm literatürü oluşmaya başlarken, turizm sektöründe sürdürülebilir kalkınma felsefesine uygun gelişmeler sağlanması adına kamu ve özel sektör giderek bilinçlenmeye başlamıştır. Bu bilinç özellikle son 41 yılda Türkiye Cumhuriyeti'nin kamusal turizm politikalarına yeterince yansıyor yansımadağı çalışma içerisinde değerlendirilmiştir.

Türkiye sahip olduğu konum itibarı ile turistik arz çekicilikleri açısından oldukça avantajlı bir ülkedir. Diğer taraftan Avrupa turizm pazarına yakın oluşu ve geleneksel turizm türleri açısından doğal avantajlara sahip olması nedeni ile turizm sektörü öncelikli geliştirilmesi gereken sektörler arasında yer almıştır. Turizm sektörünün büyük ölçüde doğal kaynaklardan yararlanıyor olması, ekonomiye ciddi katkılarının oluşu kamu yöneticilerinin de bu sektöre olan ilgisini artıran ve turizm sektörünün cazibesini açıklayan sadece birkaç nedendir. Turizmin ödemeler dengesine olan katkısı, istihdam olanaklarının yüksek oluşu ayrıca sektörün çok da uzman personel gerektirmeden hızlıca faaliyete geçebilme kapasitesi Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin turizme olan ilgisini açıklayan diğer nedenler olarak bahsedilebilir. Tosun'a göre

(2001) Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin turizm sektörünün sürdürülebilir turizm ilkeleri doğrultusunda geliştirilmesi oldukça güçtür. Bunun önemli gerekçelerinden bir tanesi, sürdürülebilir turizm ilkelerinin bizzat kalkınma hedefleri ile çelişmesidir. Zaten sürdürülebilir turizmin esas kaynağı olan sürdürülebilir gelişme kavramının da kendi içinde bir çelişki içerdiği aşikârdır. Bu husus Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler açısından ele alındığında daha da problemlili hale gelmektedir. Esasen temel kaygısı kalkınma sürecini tamamlamak olan bu tür ülkelerde turizmin sürdürülebilir ilkeler çerçevesinde yönetilmesi ve politikaların bu bağlamda geliştirilmesi ya söylemde kalmakta ya da yanlış yorumlanmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı özellikle bu konuda Türkiye’de son 41 yıl içerisinde ortaya konan politikaların sürdürülebilir turizm ilkeleri çerçevesinde değerlendirilerek ne gibi sapmaların olduğunu açıklamaya çalışmaktır.

Turizm Politikası

Politika gidilecek, izlenecek yol anlamında kullanılan ve özellikle karar vericilere kolaylık sağlayan kurallar bütünüdür. Daha geniş anlamda insan hayatını düzenleyen genel kurallar ve faaliyetler (Aköz, 2018) olarak da politikayı tanımlamak mümkündür. Kimi kaynaklarda politikanın alternatif eylemler içerisinde seçilen, şimdi ve gelecekte alınacak kararlara rehberlik eden açık söylem ve eylem yöntemi (Edgell, Allen, Smith ve Swanson, 2008) olarak da tanımlandığı görülmektedir. Bu bağlamda politika, ilgili olduğu alanla birlikte düşünüldüğünde daha anlamlı hale gelmektedir. Turizm politikası da turizm sektörünün geliştirilmesi ve desteklenmesi ile ilgili olarak alınacak kararlara rehberlik yapan kurallar, ilkeler veya karar alma esasları olarak tanımlanabilir. Makro düzeyde kamunun ve özel sektörün kontrol alanları ile ilgili olarak kendi turizm politikalarını geliştirmeleri mümkündür. Bu çalışmada turizm politikası ile sektöre en büyük etkiyi sağlayan kamu yönetiminin turizm politikası kastedilmiştir. Devlet bir ülkenin turizm politikasını belirleyen ve turizm sektörünü büyük ölçüde şekillendiren en önemli otoritedir. Devlet yasal düzenlemelerle, örgütsel yapıları oluşturarak, plan yaparak bütün sektörlerin gelişimini biçimlendirmektedir. Dolayısıyla ülkelerin turizm politikalarını, çıkarılan turizmle ilgili yasalardan, planlardan, strateji ve hedeflerden tespit etmek mümkündür. Turizm politikası tek düze bir uygulama veya kural olmaktan ziyade kapsamlı düzenlemeleri içerir. Aşağıda Goeldner ve Ritchie’nin yaptığı turizm politikası tanımına yer verilmiştir:

Turizm politikası, bir destinasyondaki uzun vadeli turizm gelişimini ve günlük faaliyetleri doğrudan etkileyen toplu ve bireysel kararların bir çerçeve içinde alındığı, bir çerçeve sağlayan bir dizi düzenleme, kural, yönerge, direktif ve geliştirme/tanıtmaya hedefleri ve stratejileri olarak tanımlanabilir. (Goeldner ve Ritchie, 2009, s. 414).

Tanımlamada dikkati çeken en önemli husus bir destinasyonun gelişiminde turizm politikasının ne kadar önemli olduğunu vurgulamasıdır. Dolayısıyla turizm politikaları sürdürülebilir turizm açısından vazgeçilmezdir. Nitekim Olalı ve Timur (1988, s. 317) turizm politikasını tarif ederken “Devlet tarafından turistik gelişmenin gidişine bilinçli bir şekilde müdahale etmektir” şeklinde bir izah getirmektedir. Bu açıdan bakıldığında turizmin ülke ekonomisindeki görünümü ve bütün yönleriyle etkisini şekillendiren hususların devlet politikasının bir sonucu olduğu kabul edilebilir. Elbette turizm politikası sadece kamunun etkili olduğu bir alan değildir (Yaşar ve Çetinkaya, 2022). Ancak özel sektörün politika belirleme ve uygulamada oldukça sınırlı etkisi vardır denilebilir. Edgell ve diğerlerinin (2008) de turnak içinde belirtilen turizm politikası tanımlaması yaptığını görülmektedir. O halde turizm politikasını sektörü bilinçli olarak etkileyen, yönlendiren ve şekillendiren devlet otoritesi

tarafından ortaya konulan düzenlemeler, kurallar, hedefler ve stratejiler olarak ele almak mümkündür. Devlet uyguladığı turizm politikaları ile sürdürülebilir bir turizm anlayışı sergileyebilir. Ya da tam tersine sürdürülebilir turizmden uzaklaşarak daha çok ekonomik çıktıları önceleyen, hızlı ve kontrolsüz bir gelişmenin de kaynağı olabilir. Bu konuda değerlendirme yapabilmek için sürdürülebilir turizmin ve ilkelerinin ne olduğu açıkça ortaya konulmalıdır.

Sürdürülebilir Turizm İlkeleri

Sürdürülebilir turizmin geçmişi elbette ki büyük oranda sürdürülebilir kalkınma ile ilişkilidir. Ana kavram her zaman sürdürülebilir kalkınma olmuştur. 1987 Brundtland kararları ile tüm dünyada kabul görmeye başlayan sürdürülebilir kalkınma kavramı, bütün sektörleri etkilediği gibi turizm sektörünü de etkilemiştir. Sürdürülebilir turizmin ilkeleri, sürdürülebilir gelişmenin ilkeleri ile bu yönü ile çelişmesi beklenemez. Tersine bir uyumluluğun olduğu söylenebilir. Birleşmiş Milletler tarafından belirlenen sürdürülebilir gelişmede 2030 yılına kadar ulaşılması gereken 17 hedefe turizm sektörü de katkı sağlamak durumundadır.

Sürdürülebilir turizmin ilkeleri, çeşitli kaynaklarda küçük farklarla bahsedilen ancak genel ortak hususların yer aldığı bir bütün olarak algılamak mümkündür. Bunlardan Tosun (2001), beş ilkeden, Demir ve Çevirgen (2006) on ilkeden, Garrad ve Fyall (1998) on ilkeden, Dünya Turizm Örgütü ise sürdürülebilir kalkınmanın üç temel boyutuna vurgu yaparak üç temel ilkesinden (Dünya Turizm Örgütü, 2023) bahsetmektedir. Bu ilkelere sırasıyla değinmekte yarar vardır. Tosun (2001) sürdürülebilir turizm gelişiminin aşağıdaki beş ilkeden oluşabileceğini belirtmiştir:

1. Sürdürülebilir turizm, yerel turistik destinasyonlarda şimdiye kadar dışlanmış olanların temel ihtiyaçlarının karşılanmasına katkıda bulunmalıdır.
2. Sürdürülebilir turizm, yerel turistik destinasyonlardaki eşitsizliği ve mutlak yoksulluğu azaltmalıdır.
3. Sürdürülebilir turizm, turistik destinasyonlarda yerel halkın özgüven kazanmasını, yoksulluk, cehalet ve sefaletten kurtulmasını sağlayacak gerekli koşulların ortaya çıkmasına katkıda bulunmalıdır.
4. Sürdürülebilir turizm sadece ulusal ekonomik büyümeyi değil, aynı zamanda bölgesel ve yerel ekonomik büyümeyi de hızlandırmalıdır. Bu büyümenin sosyal yelpazede adil bir şekilde paylaşılması gerekmektedir.
5. Sürdürülebilir turizm, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme kabiliyetinden ödün vermeden yukarıdaki hedef veya ilkelere belirsiz bir süre içinde ulaşmalıdır.

Yukarıdaki ilkeler ele alındığında sürdürülebilir turizmin yerel toplum açısından önemini vurgulandığı görülmektedir. Ayrıca sürdürülebilir turizmin literatürde kabul gören tanımının beşinci maddede bir ilke olarak belirtildiği görülmektedir. Açıklanan ilkelere çevresel sürdürülebilirlik konusu eksik kalmış gibi görünmektedir. Garrad ve Fyall (1998); Demir ve Çevirgen (2006) sürdürülebilir turizmle ilgili olarak on ilkeden bahsetmektedirler. Bunlar:

1. Kaynakların sürdürülebilir kullanımı,
2. Fazla tüketimin ve atıkların azaltılması,
3. Çeşitliliğin korunması,
4. Turizmin planlama ile bütünleştirilmesi,
5. Yerel ekonomilerin desteklenmesi,
6. Yerel toplulukların dâhil edilmesi,

7. Paydaşlara ve halka danışılması,
8. Çalışanların eğitimi,
9. Turizmin sorumlu bir biçimde pazarlanması,
10. Araştırma yapılması.

Buradaki ilkelerin bir öncekine kıyasla daha ayrıntılı bir şekilde ortaya konarak ilgili kaynaklarda açıklandığı görülmektedir. Ortak bir biçimde destinasyonda yaşayan yerel toplumun sürdürülebilir turizmde ne kadar önemli olduğu, turizm açısından araştırma, eğitim, planlama ve sorumlu pazarlama anlayışlarının vurgulandığı görülmektedir.

Dünya Turizm Örgütü (2023) sürdürülebilir turizm ilkelerine biraz daha farklı yaklaşmış, çok ayrıntıya girmeden, literatürde sürdürülebilir gelişme ve sürdürülebilir turizmin boyutları olarak da bilinen üçlemeden (sosyal, ekonomik ve çevresel) yola çıkarak açıklama getirmiştir:

1. Temel ekolojik süreçleri sürdürerek, doğal mirasın ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına yardımcı olarak, turizmin gelişmesinde önemli bir unsur oluşturan çevresel kaynaklardan en iyi şekilde yararlanın (Çevresel Sürdürülebilirlik).
2. Ev sahibi toplulukların sosyo-kültürel özgünlüğüne saygı gösterin, yerleşik ve yaşayan kültürel miraslarını ve geleneksel değerlerini koruyun ve kültürlerarası anlayış ve hoşgörüyü katkıda bulunun.
3. Sürdürülebilir istihdam ve gelir kazanma fırsatları ile ev sahibi topluluklara sosyal hizmetler de dâhil olmak üzere; tüm paydaşlara âdil bir şekilde dağıtılan sosyo-ekonomik faydalar sağlayarak, yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunarak uygulanabilir ve uzun vadeli ekonomik operasyonlar sağlayın.

Bahsi geçen ilkelerden yararlanarak aşağıda ortak kabul görenleri mümkün olduğunca açık ve öz bir biçimde belirtmekte yarar vardır.

1. Çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel değerleri dikkate almak, korumak ve geliştirmek.
2. Kaynakları sürdürülebilir bir biçimde kullanmak, taşıma kapasitesini dikkate almak, aşırı tüketimi ve atıkları azaltmak.
3. Yerel ekonominin, yerel toplumun ve ilgili grupların dikkate alınması ve desteklenmesi.
4. Eğitime ve araştırmaya önem verilmesi.
5. Bütüncül, toplum merkezli, dinamik ve başarı odaklı bir planlama anlayışı ile turistik alanların yönetilmesi (Godfrey, 1996).
6. Hızlı ve sert olmayan yavaş ve kontrollü gelişimi esas almak (Godfrey, 1996).
7. Yerel turist destinasyonundaki eşitsizliği, fakirliği azaltmak.
8. Mevcut turistik ihtiyaçlar giderilirken, gelecek nesillerin ihtiyaçlarından ödün vermemek.

Yukarıda farklı kaynaklardan derlenerek ortaya konulan ilkelerin daha da detaylandırılması ve çoğaltılması mümkündür. Ancak detaya inildikçe meselenin özünün anlaşılması güçleşebilmektedir. Bu nedenle gerek sürdürülebilir turizmin özelliklerinden, gerekse de ilkelerinden yola çıkılarak turizm politikalarının da nasıl olması gerektiği konusunda fikirler elde edilebilir. Sürdürülebilir turizm yerel toplumu ve destinasyonu önemsemektedir. Turizm, turistik alan var olduğu müddetçe yapılabilen bir faaliyettir. Turistik alanların geleceği ancak bu alanlar sürdürülebilir bir anlayışla yönetildiği vakit var olabilmektedir. Bu nedenle turistik alanlarda yaşayan yerel toplumun sürdürülebilir turizm açısından en önemli grup olduğunu söylemek mümkündür. Yerel halkın desteğinin olmadığı durumlarda turizm politika ve planların kesintiye uğraması söz konusudur (İnanır, 2019, s.530). Yerel toplumun nasıl destekleneceğini de doğrudan ilkelerden çıkarmak mümkün olmayabilir. Burada kastedilen, sürdürülebilir turizm açısından yerel toplumun ana merkeze oturtulması gerekliliğidir.

Kaynaklar olabildiğince yerelden karşılanmalı, öncelikle yerel ekonomiler desteklenmeli, yerel kültür korunmalı, turizmden gelir elde eden kesim de öncelikle yerel toplumun insanları olmalıdır. Turizmin gelişiminde nicelikten ziyade niteliğe önem verilmez. Hızlı ve sert gelişim turizmin sürdürülebilirliğine en büyük engellerdendir. Kitlesele turizm tercih edilmesi gereken en son seçenek olmalı, planlamalarda bölgesel taşıma kapasitesi dikkate alınarak hedefler ortaya konulmalıdır. Tüm bu ilkelerden yola çıkılarak Türkiye’de 1982 yılı sonrasında geliştirilen politikaların değerlendirilmesi mümkündür.

1982’den 2023’e Türkiye’nin Turizm Politikaları ve Sürdürülebilir Turizm İlkeleri ile Kıyaslama

Turizm hareketlerinin Türkiye açısından önemi 80’li yıllardan bu yana her zaman büyük olmuştur. Bunun önemli göstergelerinden bir tanesi turizmi teşvik etmek maksadı ile çıkarılan “Turizmi Teşvik Yasası (TTY)” olarak bilinen hukuki düzenlemedir. Dünyada turizm hareketleri 2. Dünya Savaşından sonra hareketlenmeye başlarken, Türkiye bu hareketlenme sayısal anlamda 1980’li yıllardan sonra olmuştur denilebilir. Esasen dünyada sürdürülebilir turizm 1990’lı yıllarda gündem olmaya başlamış iken Türkiye’de 1980’li ve 1990’lı yıllarda ortaya konan politikaların ilkelere uygun düşmesi çok da beklenmeyebilir. TTY ile birlikte Türkiye’de turistik yatırımlar çok hızlı gelişmiş, özellikle geleneksel turizm türü (Deniz, Kum, Güneş) bakımından elverişli olan bölgelerde çok büyük yatırımlar yapılmaya başlanmıştır. Yatak kapasitesi ve buna paralel uluslararası turist sayısı çok hızlı artmaya başlamıştır. Bu anlamda eylemsel düzeyde sürdürülebilir turizm gelişiminden uzaklaşıldığı da söylenebilir. Ancak turizm politikalarının büyük ölçüde yazılı metinlere yansıtıldığı kalkınma planları içerisinde sürdürülebilir turizm ilkelerinin yansımaları görmek mümkündür. Bu hususta Can ve Emir’in (2021) yaptığı çalışmada ilginç sonuçlar elde edilmiştir. Araştırmacıların eriştiği sonuca göre kalkınma planlarının ilk beşinde (1963-1989) kitle turizmine ağırlık verildiği, diğer altı kalkınma planında (1990-2023) alternatif turizm ve sürdürülebilir turizm ilkelerine ağırlık verildiği belirtilmektedir.

Çalışma konusu gereği Türkiye’nin turizm politikalarını 1982 yılında çıkarılan Turizmin Teşvik Yasası sonrası dönemi esas almaktadır. Bunun önemli bir gerekçesi sürdürülebilir turizm kavramının dünyada da 1980’li yıllardan sonra, hatta 1990’lı yıllarla birlikte gündeme gelmesidir. Türkiye’de turizm politikaları genellikle kaynaklarda planlı dönem öncesi ve sonrası esas alınarak değerlendirilmektedir. Bu aşamada planlı dönem içerisinde yer alan “Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı” ile başlayarak “On Birinci Kalkınma Planı” ile sona eren planlı dönemi incelemekte yarar vardır. Planlı dönemde beşinci beş yıllık kalkınma planı dönemine kadar daha çok kitle turizmine önem verildiğini (Yıldırım ve Keleş, 2022, s.154) belirtmekte yarar vardır. Ancak bu tespit diğer dönemlerde kitle turizminden vaz geçildiği anlamına gelmemelidir. Türkiye’de turizm sektörü yapısı gereği kitle turizminden hiçbir zaman vaz geçmemiş, kitle turizminin yanı sıra diğer turizm türleri de beşinci beş yıllık kalkınma planından itibaren turizm politikalarına dâhil edilmiştir.

Kalkınma planları ile ilgili bilgiler Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı’nın sitesinden alınmıştır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023). Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1985 ile 1989 yıllarını kapsamaktadır. Bu dönem turizm hedefleri ve politikası:

- Belgili tesis sayısını ve yatak kapasitesini artırma,

- Türkiye'nin tarihi ve doğal kaynakları çevresel değerlere dikkat edilerek turizm doğrultusunda değerlendirmek,
- OECD, OOEC, OPEC, Balkan ve Üçüncü Dünya Ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesi,
- Kitle turizmin ve bireysel turizmin geliştirilmesi, çalışanlara tatil imkânları sağlanması,
- Yurda gelen ve yurt dışına gidenlerle ilgili turizm istatistiklerinin tutulması,
- Doğal ve kültürel değerlerin koruma-kullanma dengesi ile turizm stratejilerini bütünleştirmek,
- Turizm bankası yatırımları yerine fonların kredilendirilmesi.

Turizmin teşvik edilmeye başladığı beşinci kalkınma planında doğal olarak doğrudan sürdürülebilir turizmle ilgili bir politikanın olmaması anlaşılırdır. Yine de çevresel ve kültürel değerlerin hassasiyeti vurgulanmıştır. Turizm yatırımlarının hızla geliştirilmesinin politik olarak bir tercih olduğu bu kalkınma planında görülmektedir. Bu dönemde belgeli yatak kapasitesinin 100.000'e çıkarılması hedeflenmiştir. Altıncı beş yıllık kalkınma planı (1990-1994) turizm politikası ve hedefleri:

- Yatak kapasitesini, turist sayısını ve turizm gelirlerini arttırma,
- Farklı turizm türlerinin geliştirilmesi,
- Altyapı ve üstyapının geliştirilmesi,
- Charter taşımacılığının geliştirilmesi, yerli tur operatörü ve seyahat acentacılığının geliştirilmesi,
- Doluluk oranı, mevsimsellik ve nitelik konularında iyileştirmeler,
- Küçük işletmeler ve aile işletmelerinin teşvik edilmesi,
- Toplumun tatil şartlarının geliştirilmesi.

Altıncı kalkınma planında bir öncekinden farklı olarak küçük kapasiteli işletmelerin ve aile işletmeciliğinin geliştirilmesi, yerli tur operatörlüğü ve seyahat acentacılığının geliştirilmesi, sosyal turizme dönük iyileştirmelere örnek verilebilir. Turizmin nicel gelişimi konusunda benzer politikalar söz konusudur. Bu dönemde yatak kapasitesinin 350.000'e çıkarılması hedeflenmiştir. Yedinci beş yıllık kalkınma planı (1996-2000) turizm politikası ve hedefleri:

- Turist sayısında ve yatak kapasitesinde artışların gerçekleştirilmesi,
- Yerel halk ve turistlerin beklentilerinin karşılanması, doğal ve kültürel zenginliğin geliştirilerek sürekliliğin sağlanması,
- Mevcut üst yapılardan yararlanılması ve doğal sermayenin korunması,
- Turizmde çeşitlilik,
- Turizm hareketlerinin yoğunlaştığı bölgelerde yerel yönetimin ve yerel halkın turizm ile ilgili kararlara katılmasının sağlanması,
- Kullanan-kirleten öder ilkesinin devreye alınması,
- Hizmet kalitesinin yükseltilerek sertifikasyona geçilmesi,
- İkincil konutların pazarlanması.

Bu dönemde yapılan planlamada politik ifadeler ve açıklamalarda bir parça değişiklikler görülmektedir. Yatak kapasitesindeki artış hedeflerinde seviye oldukça yukarı taşınmış ve belediye belgelilerle birlikte 1,3 milyon yatak seviyesine ulaşılması hedeflenmiştir. ATAK (Akdeniz-Ege Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetimi) projesindeki olumsuz gelişmeler ve kaynak sorunlarının beklenen gelişmelere engel olduğu belirtilmiştir. Sürdürülebilir turizmin önemli bir ögesi olan yerel katılımın bu dönemde dile getirildiği görülmektedir. Turizm sektöründe çeşitli birliklerin kurulması (Türkiye Turistik Otelciler ve İşletmeciler Birliği, Deniz Turizmi

Birliği, Pansiyon İşletmeleri ve Türkiye Pansiyon İşletmecileri Birliği, Rehberler Birliği gibi) ile ilgili yasal düzenlemelerin yapılması da bu dönemde hedeflenmiştir. Sekizinci Kalkınma Planı “Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)” olarak adlandırılmış turizm politikası ve hedefleri turizm ve tanıtma bölümü altında ele alınmıştır:

- Turizmin kriz dönemlerine dirençli bir sektör haline dönüştürülmesi,
- Turizmin tüm yıla ve farklı bölgelere yayılması,
- Yatırımların doğal, tarihsel ve sosyal çevreyi koruyucu bir biçimde yapılması,
- Dünya turizm gelirlerinden alınan payın artırılması,
- Kararlara yerel yönetimin ve halkın dâhil edilmesi,
- Küçük ölçekli işletmelere desteğın sağlanması,
- Turizm eğitiminde kalitenin artırılması ve mesleki belgelendirme sisteminin getirilmesi,
- Turizm Sektörü Ana Planının (TUSAP) uygulamaya geçirilmesi,
- Ekolojik olarak aşırı duyarlı Milli Parklarda sürdürülebilir turizm gelişimini sağlamak.

Bir önceki kalkınma planı ile benzer politikalar içermesine rağmen sekizinci kalkınma planında turizm ve tanıtma politikaları birlikte ele alınmıştır. Önceki dönemlerde turizmin gerek gelir gerekse de turist sayısı olarak hızlı gelişmesinden memnuniyetler ortaya konmuş bu konuda daha yüksek hedefler belirlenmiştir. Sürdürülebilir turizmin sadece hassas bölgeler ve milli parklar için ele alınması bu dönemdeki sürdürülebilir turizm anlayışının eksikliği olarak görülebilir.

Dokuzuncu Kalkınma Planında (2007-2013) öncelikle turizmle ilgili gelişmelerin ve değerlendirmelerin yer aldığı görülmektedir. Daha önceki kalkınma planlarından farklı olarak turizmle ilgili hedefler toplu olarak değil farklı sektörlerle birlikte ele alınmıştır. Sürdürülebilir turizm gelişimini özendirmek maksadı ile 2008 yılında çevreye duyarlı konaklama tesislerine dönük standartlar belirlenmiş ve belgelendirme çalışmaları bu dönem itibarı ile başlamıştır. Ayrıca 2023 Türkiye Turizm Stratejisi bu dönemde (2007) yayınlanmıştır. Bu dönemde hedefler:

- Turist sayısı, yatak sayısı ve turizm gelirlerinin artırılması,
- Turizmin ekonomik dengesizlikleri giderici yönüne ağırlık verilerek farklı bölgelerde turizmin geliştirilmesi,
- Ürün niteliğinin artırılarak kamunun sektördeki yerinin yeniden tanımlanması,
- Sağlık turizminin geliştirilmesi,
- Turizm Sektörü Ana Planının hazırlanması.

Bu dönemde de benzer hedefler ortaya konulması ile birlikte tekraren Turizm Sektörü Ana Planının hazırlanması hedefinin olduğu görülmektedir. 2007 yılında yayınlanan “Turizm Turizm Stratejisi (2023)” belgesinin giriş kısmında “Turizm Sektörü Ana Planı Hazırlanması” hedefinin bu belge ile gerçekleştirildiği belirtilmektedir (Türkiye Turizm Stratejisi (2023), 2007). Turizmin ekonomik dengesizlikleri giderici yönünden azamî ölçüde faydalanılması da diğer bir hedef olarak ortaya konulmuştur. Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) durum analizinde turizm gelirlerinde, turist sayısında ve yatak kapasitesinde gerçekleştirilen artışlardan bahsedilmektedir. 2012 yılı itibarı ile ulaşılmak istenen 1,2 milyon yatak kapasitesine ulaşıldığı belirtilmektedir. Bu dönem hedefleri:

- Sağlık turizmin geliştirilmesi,
- Nitelikli işgücünün artırılması,
- Turizmin sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda geliştirilerek öncü sektör haline getirilmesi,

- “Varış Noktası Yönetimi” kapsamında yeni projelerin geliştirilmesi,
- Tanıtıma ağırlık verilmesi,
- Halkın kararlara katılımının sağlanması.

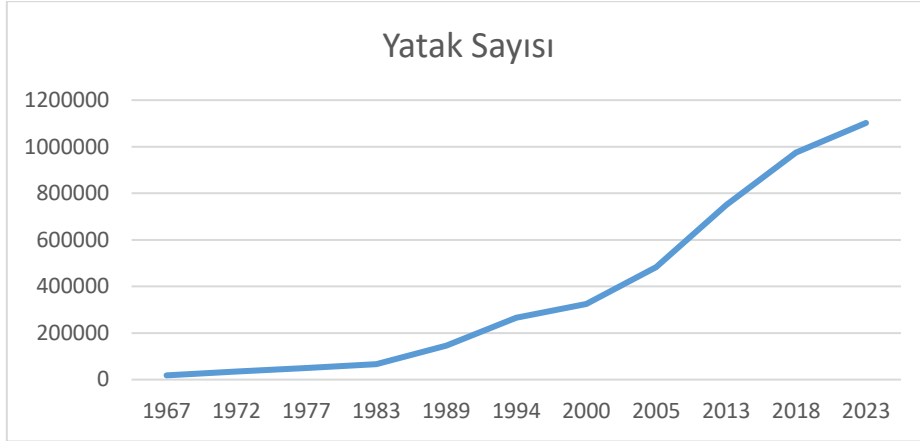
Onuncu kalkınma planında daha önceki planlara benzer şekilde turizm bağımsız olarak bir bölümde ele alınmış, sürdürülebilir turizmle ilgili önemli ilkelerin politika ve hedeflerde yer aldığı görülmüştür. On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) cumhuriyetin 100. Yılı münasebeti ile “100. Yıl Türkiye Planı” olarak adlandırılmıştır. Turizm sektörü tarım ve savunma sanayii ile birlikte “Öncelikli Gelişme Alanları” başlığı altında ele alınmıştır. Bu dönem hedefleri:

- Yüksek düzeyde harcama eğilimi olan ziyaretçilerin ülkeye çekilmesi,
- Uzak doğu ülkeleri başta olmak üzere yükselen pazarlara yönelmek,
- Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansının kurulması,
- Plan döneminde yatak kapasitesinin 300.000 adet arttırılması,
- Kriz yönetim planlarının hazırlanması,
- Turizmin çeşitlendirilmesi ve ortalama konaklama sürelerinin arttırılması,
- Büyük ölçekli turizm yatırımları için arazi tahsisi,
- Yat limanı kapasitesinin arttırılması, İstanbul’a kruvaziyer limanı yapılması,
- Sürdürülebilir turizm uygulamalarının geliştirilmesi,
- Turizm alanlarının taşıma kapasitelerinin tespit edilmesi.

Önceki planlardan farklı olarak on birinci kalkınma planı daha ayrıntılı olarak hedeflerin açıklandığı bir plan şeklindedir. Sürdürülebilir turizm açısından çok önemli olduğu bilinen turistik alanların taşıma kapasitesinin belirlenmesi hedefi ilk defa bu planda dile getirilmiştir. Genel anlamda kalkınma planlarında turizmle ilgili değişmeyen hedeflerin yatak kapasitesinin arttırılması, turist sayısının ve turizm gelirlerinin arttırılması, turizmin çeşitlendirilmesi, turizmin tüm sezona yayılması, ürün ve hizmet kalitesinin arttırılması gibi hedeflerin olduğu görülmektedir.

Sürdürülebilir turizm ilkelerine dönük politikalar daha çok 2000’li yıllarla birlikte ve sekizinci kalkınma planı ile belirginleştiği belirtilebilir. Sürdürülebilir turizm açısından çok önemli olan yerel katılım, yerli halkın memnuniyeti sınırlı düzeyde ele alınmıştır. Taşıma kapasitesi çalışmaları, turistik alanların sürdürülebilir gelişimi açısından öncül bir ölçüttür. Bu konuya sadece on birinci kalkınma planı döneminde değinildiği görülmektedir. Haliyle 1980’lerden bu yana çok hızlı geliştiği bilinen turizm sektöründe turistik alanların taşıma kapasitesi ile ilgili bir kaygının ve çalışmanın olmaması büyük bir eksikliklerdir.

Konuyu daha iyi değerlendirmek adına turizm işletme belgeli konaklama tesislerinin yatak sayısının gelişimini incelemekte yarar vardır. Yatak kapasitesi ile ilgili gelişim durumu, hedeflenen gelişimin yönünü anlamak açısından faydalı olabilir.

Grafik: Türkiye’de Planlı Dönem Sonları İtibarı ile Yatak Kapasitesinin Gelişimi

Kaynak: TURSAB, 2023; Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023 ve TUROB, 2023 kurumlarının resmi sitelerinden veriler toplanarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Grafikte turizm işletme belgeli tesislerin yatak kapasitelerinin dönemler itibarı ile gelişimi gösterilmektedir. Toplamda 11 kalkınma planının dönem sonuna tekabül eden yıllar dikkate alınarak grafik oluşturulmuştur. Görüldüğü üzere 1983 yılına kadar yavaş bir gelişim seyreden yatak kapasitesi hızlı bir artış ivmesine geçmiş ve 2023 yılına kadar hızlı artış sürmüştür. Toplam 1.102.066 olan yatak kapasitesinin 497.977 adedi beş yıldızlı otellere aittir. Toplam yatak kapasitesinin %45’e yakını beş yıldızlı oteller oluşturmaktadır. Hazırlanan grafikte, yatırım belgeli, belediye belgeli ve basit belgeli konaklama tesislerindeki yatak kapasiteleri dâhil edilmemiştir. Buna rağmen yatak kapasitesinin ciddi düzeyde artışı göze çarpmaktadır. Bu hızlı artışın sürdürülebilir turizm açısından dikkate alınması gerekmektedir.

2023 Türkiye Turizm Stratejisinin Sürdürülebilir Turizm İlkeleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi

Yayınlandığı dönemde turizm alanında çalışanlar açısından büyük bir heyecan oluşturan Türkiye Turizm Stratejisi, 2023 yılına kadar erişilmesi gereken hedefleri, Türkiye’de turizmin nasıl geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi konularını ele alan ve o zamana dek yapılmış ilk kapsamlı çalışma olması bakımından önemli bir belgedir. Öncelikle stratejide yer alan temel konuları ve hedefleri çalışmanın kapsamına uygun bir şekilde değerlendirmekte yarar vardır (Türkiye Turizm Stratejisi 2023, 2007).

Türkiye Turizm Stratejisinde önemli noktalardan bir tanesi turizmin planlama doğrultusunda geliştirilme hedefidir. Turizmin sürdürülebilir turizm ilkesi doğrultusunda planlanacağı belirtilmektedir. “Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi” ve “Turizm Merkezi” kavramları bu metin ile geliştirilmiştir. Varış yeri odaklı planlama ve “Ulusal Turizm Konseyi” teşkilatları kurulması hedefi, sürdürülebilir turizm anlayışının bölgesel temelde ele alınması bakımından değerlidir. Bu bakımdan turizm literatüründe bahsedilen “Destinasyon Yönetimi, Destinasyon Planlaması” kavramları ile uyumlu çalışmaların yapıldığı söylenebilir. Özellikle ulusal turizm konseyi, il turizm konseylerinin oluşturulma hedefi turizmin bütüncül planlamasına, katılımcı karar alma mekanizmasına hizmet etmesi beklenen bir örgütlenme biçimidir.

Stratejide ele alınan konulardan bir tanesi de iç turizm kavramıdır. İç turizmi geliştirmek için alternatif turizm olanaklarının geliştirilmesi ve sosyal turizm çalışmalarının yapılması

öngörülmektedir. Araştırma-geliştirme, ulaştırma ve altyapı stratejileri ele alınan konulardandır. Tanıtım ve pazarlamada varış yeri odaklı çalışmaların yapılması ve markalaşma hedeflenmiştir. Turizm eğitiminde meslek odaklı olmak ve ölçülebilir sonuçlar elde etmek hedeflenmiştir.

Kent turizmi ve kentsel düzeyde markalaşma konusu turizm stratejisinin önemli konularından bir tanesidir. Ayrıca kentsel markalaşma turizmin çeşitlendirilmesi, tüm bölgelere yayılması hedeflerine uyumlu bir strateji olarak görülmektedir. Turizmin çeşitlendirilmesi stratejisi somutlaştırılarak turizm türlerinden bahsedilmiş ve bu türlere uygun olan şehirlerin tespiti yapılmıştır. Sağlık turizmine ve termal turizme özel bir yer verilerek termal turizm master planının hazırlanması öngörülmüştür. Bu bağlamda Güney Marmara, Güney Ege, Frigya ve Orta Anadolu termal turizm bölgeleri tanımlanmıştır.

Çalışmada yeni sayılabilecek konulardan bir tanesi de turizm gelişim bölgelerinin oluşturulmuş olmasıdır. Turizmin farklı alanlarda gelişebilmesi için 9 adet tematik bölge ve bu bölgelerin dâhil olduğu iller tespit edilmiştir. Benzer şekilde 7 adet turizm gelişim koridoru oluşturulması önerilmiştir. Ayrıca 10 turizm kenti ve eko-turizm bölgeleri belirlenmiştir.

Genel anlamda turizmin planlama kapsamı içerisine alınması bakımından Türkiye Turizm Stratejisi bir dönüm noktasıdır denilebilir. Daha çok turizmin çeşitlendirilmesi, tüm bölgelere turizm hareketlerinin yayılması konusu stratejinin odak noktalarından bir tanesidir. Turistik alanların sürdürülebilir gelişimine katkı sağlaması bakımından “Ulusal Turizm Konseyi” kurulması düşüncesi, sürdürülebilir turizmin yerel katılım ve karar alma ilkesi ile uyumludur denilebilir. Ancak bu belgede de turistik alanların taşıma kapasitelerinin çok dikkate alınmadığı söylenebilir. Yeni turizm bölgeleri oluşturulması planlanırken koruma-kullanma dengesine dikkat edilmesi belirtilmiş ancak bunun nasıl olacağı ile ilgili bilgiler verilmemiştir. Bu açıdan turizmin olumsuz etkilerinin çok göz önünde bulundurulmadığı anlaşılmaktadır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Türkiye’de uygulanan turizm politikaları, bu çalışmada özellikle kalkınma planları ve Türkiye Turizm Stratejisi belgeleri üzerinden değerlendirilerek sürdürülebilir turizm ilkeleri ile uyumluluğu tartışılmıştır. Sürdürülebilir turizm gelişimi özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından ele alınması gereken bir gelişim biçimidir. Çünkü gelişmekte olan ülkelerde turizmin ekonomik boyutu, turizmin ortaya çıkardığı olumsuzlukları gölgeler bir biçimde ele alınmaktadır. Bu konuda kimi yönetimler ekonomik göstergeleri, çevresel etki göstergelerinden daha fazla dikkate almaktadırlar (He, He ve Hu, 2018, s.77). Türkiye, gelişmekte olan bir ülke olarak çalışmanın kapsamı içerisinde yer alan dönemde turizme verdiği önem bakımından benzer bir eğilim göstermektedir. Turizm politikalarının yansıtıldığı metinlerde bu bağlamda olumsuz gelişmeleri ve etkileri değerlendiren bir analize rastlanmadığı açıkça söylenebilir. Bu husus esasen 1960’lardan bu yana Türkiye’nin turizmi döviz ihtiyacını karşılayan ve istihdam oluşturan ana bir sektör olarak görmesinden kaynaklanmaktadır (Nohutçu, 2002). Kalkınma planlarına ve turizm stratejisine bakıldığında turizmin daha çok ekonomik katkılarının dikkate alındığı rahatlıkla anlaşılabilir. Plan dönemleri sonunda yapılan değerlendirmelerde ulaşılan turist sayısı, elde edilen turizm geliri, toplam yatak kapasitesi gibi konuların daha çok vurgulandığı görülmektedir. Sürdürülebilir turizmle ilgili hedeflerin kalkınma planları içerisinde yer almasına rağmen, bu hususun temel bir politika olmaktan ziyade Türkiye’nin Avrupa Birliğine girme sürecinin bir sonucu olarak ortaya konulan koşulların ve Avrupalılaşıma (Cavlak ve Cavlak, 2019) serüveninin etkisiyle ilgili olduğu söylenebilir.

Sürdürülebilirlik tartışmalı, uygulamadan uzak ve daha çok politik söylemin bir konusu haline dönüştürülmesi boyutu ile eleştirmektedir (Roosa, 2008). Oysa yapılan planlamalar, geliştirilen sürdürülebilir turizm göstergeleri ve denetlemeleri, alanların taşıma kapasitelerinin belirlenmesi, kontrollü gelişim mekanizmaları, ziyaretçi yönetim sistemleri gibi uygulamalar sürdürülebilir turizm politikalarına eylemsel işlev kazandıracak yöntemler arasında sayılabilir. Bu yöntemlerin turizm plan ve politikalarına da yansması sürdürülebilir turizm gelişimine işlevsellik kazandıracaktır.

Türkiye'nin turizm planları ve politikalarında turizmin çeşitlendirilmesi, tüm yıla yayılması ve yatak kapasitesinin artırılması çok sık vurgulanmaktadır. Türkiye'deki yatak kapasitesi 1 milyonun üzerine ulaşmış ve bu kapasitenin yaklaşık %45'ini beş yıldızlı otellerin oluşturduğu hesaplanmıştır. Dolayısıyla kalite düzeyi yüksek sayılabilecek bir turizm hizmetinin Avrupa ve Ortadoğu pazarında rekabet ettiği söylenebilir. Bu husus nitelikli tesislerin aşırı rekabet ve kriz dönemlerinde fiyat rekabeti ile ayakta kalmalarını zorlamakta ve düşük maliyetli tatil yapmak isteyen turist kesimini ülkeye yönlendirmektedir. Bir haber sitesine göre Türkiye tatil bakımından dünyanın en ucuz 10 ülkesinden birisidir ve aynı habere göre üçüncü sırada yer almaktadır (Aktan, 2021). Yatırım sermayesi büyük ve çok miktarda kaynak gerektiren beş yıldızlı otellerin bu denli ucuza pazarlanması da sürdürülebilir turizm açısından uygun değildir. Bu nedenle turizm gelişiminde daha düşük kaynak gerektiren, çabuk pazarlanabilir, esnek ve küçük ölçekli konaklama tesislerine önem verilmesi önerilebilir. Ayrıca sayfiye alanlarındaki büyük otellerin her şey dâhil sistemi ile ilişkili olarak ortaya çıkan ve sürdürülebilir turizm anlayışına ters düşen uygulamaların orta ve uzun vadede düzenlenmesi gerekmektedir. Bu husus kaynak israfının ve atıl kapasitenin önüne geçilmesi açısından da önemlidir.

Yeni turizm bölgeleri, alanları ilan edilirken öncelikle her bölge için kaynakların korunmasını esas alan, bölgelerin taşıma kapasitelerini vurgulayan kontrollü gelişimin başarılması gerekmektedir. Diğer taraftan daha önce önemli turizm merkezlerinin yaşadığı olumsuz gelişmeler kayıt altına alınmalı ve yeni ilan edilen turizm bölgesi, turizm koridoru, turizm kenti olarak nitelendirilen ve teşvik edilen yerlerin aynı olumsuzlukları yaşamaması engellenmelidir. Bunun olabilmesi için de her kalkınma planı sonunda yapılan değerlendirmelerde sadece hedeflere ne düzeyde erişildiği değil, ortaya çıkan olumsuzlukların kayıt altına alındığı ve bu olumsuzlukların nasıl giderilmeye çalışıldığı da belirtilmek durumundadır.

Türkiye'de turizm sektörü uzunca bir süre (1990'lı yıllara kadar) kitle turizmini geliştirmek üzere kurgulanmış (Gülbahar, 2009), daha çok kitle turizmine hizmet eden tesisler teşvik edilmiştir. Bunun doğal sonucu olarak Antalya, Alanya, Manavgat, Fethiye, Bodrum, Kuşadası gibi gözde turizm alanları kitle turizminin yapılandığı destinasyonlar haline dönüşmüştür. Clarke'a (1997) göre ölçeğine bakılmaksızın tüm turizm türlerinin sürdürülebilir olması için çaba sarf edilebilmesi gerekliyse de kitle turizminin miktarı ve yaygınlığı bu çabaları oldukça zorlaştırır. Bu nedenle eğer kitle turizminden vaz geçilemiyor ise başka alanların bunun bir parçası olmasını önlemek adına planlar ve politikalar geliştirilmelidir.

Türkiye Turizm Tanıtma ve Geliştirme Ajansı (TGA), 2019 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmuş ve turizm tesislerine "Sürdürülebilir Turizm" sertifikası veren bir kuruluştur. Belli düzeyde sürdürülebilir turizm gelişimine katkı sağlayacak bu uygulama, sürdürülebilir turizmle belirlenen kriterlerin gerçekleştirilmesini firmalara

yüklemektedir. Oysa sürdürülebilir turizm bütün bir destinasyonla ilgilidir ve tüm paydaşların sorumluluğunu, eşgüdümünü ve organizasyonunu gerektirir. Bu nedenle sürdürülebilir turizm gelişiminde Türkiye Turizm Stratejisinde kurulması düşünülen ulusal turizm konseyi ve bağlı birliklerin sürdürülebilir turizm ilkelerini gerçekleştirmek adına daha etkili olacağı düşünülmektedir.

Aşılama teorisine göre turistlerin tutumları iletişim araçları vasıtası ile ziyaret öncesinde olumlu yönde etkilenebilir ve destinasyon yöneticileri risk yönetim stratejisi olarak bu kuramdan yararlanabilirler (Ivanov vd. 2018, s.32). Aşılama teorisinden yararlanmak adına turistik alanların çevresel hassasiyeti, sürdürülebilirlik açısından önemi turistik tanıtım ve pazarlama çabalarında önemsenmelidir. Bu sayede çevreye duyarlı turist davranışı geliştirilebilir. Turistlerin turistik alanların ziyaret ettikten sonraki yorumları da sürdürülebilir turizm gelişimi açısından önemlidir. Doğal ve kültürel açıdan bozulmamış değerli destinasyonlarla ilgili pozitif yorumlar turistlerin eğitimlerini arttırmakta ve uygun davranışlara teşvik etmektedir (Huang, Weng ve Bao, 2022, s.11). Turizm plan ve politikalarında belirtilen yöntemleri içeren “Ziyaretçi Yönetimi” anlayışının olması beklenir.

Kaynakça

- Aköz, S. (2018). Politika kavramının siyaset kavramı yerine kullanılması ve bilimsellik tartışmaları bağlamında devlet olgusuyla ilişkisi, *Van YYÜ İİBF Dergisi*, 3 (5), 160-180.
- Aktan, S. (2021). Türkiye 2021’de dünyanın en ucuz seyahat destinasyonlarından biri oldu, <https://tr.euronews.com/2021/11/25/turkiye-2021-de-dunyan-n-en-ucuz-seyahat-destinasyonlar-ndan-biri-oldu#:~:text=Freebirds%20isimli%20derginin%20a%C3%A7%C4%B1klad%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20,3%20%C3%BCIkenen%20biri%20T%C3%BCrkiye%20oldu>. Erişim Tarihi: 10.08.2023
- Can, İ. I. & Emir, O. (2021). Beş yıllık kalkınma planları kapsamında kitle turizmi ve alternatif turizme bakışın değerlendirilmesi, *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6 (1), 125-155.
- Cavlak, N. & Cavlak, H. (2019). Avrupa erişilebilir turizm politikası ve Türkiye, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (15), 29-41.
- Clarke, J. (1997). A Framework of approaches to sustainable tourism, *Journal of Sustainable Tourism*, 5 (3), 224-233
- Demir, C. & Çevirgen, A. (2006). Turizm ve çevre yönetimi, sürdürülebilir gelişme yaklaşımı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Dünya Turizm Örgütü (2023). Sustainable development, <https://www.unwto.org/sustainable-development#:~:text=Sustainability%20principles%20refer%20to%20the,guarantee%20its%20long%20term%20sustainability>. Erişim Tarihi: 12.08.2023
- Edgell, S. D. L., Allen, M. D., Smith, G. & Swanson, J. R. (2008). Tourism policy and planning, yesterday, today and tomorrow, Burlington: Butterworth-Heinemann.
- Garrod, B. & Fyall, A. (1998). Beyond the rhetoric of sustainable tourism? *Tourism Management*, 19 (3), 199-212.
- Godfrey, K. B. (1996). Towards sustainability? Tourism in the Republic of Cyprus, L. C. Harrison & W. Husbans (Eds.), *Practicing responsible tourism*, (p. 58-79), USA: John Wiley & Sons Inc.
- Goldner, C. R. & Ritchie, J. K. B. (2009). Tourism, principles, practices, philosophies, Eleventh Edition, New Jersey: John Wiley & Sons.

- Gülbahar, O. (2009). 1990'lardan günümüze Türkiye'de kitle turizminin gelişimi ve alternatif yönelimler, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 14 (1), 151-177.
- He, P., He, Y. & Xu, F. (2018). Evolutionary analysis of sustainable tourism, *Annals of Tourism Research*, 69, 76-89.
- Huang, Z., Weng, L. & Bao, J. (2022). How do visitors respond to sustainable tourism interpretations? A further investigation into content and media format, *Tourism Management*, 92, 104535, 1-13.
- Ivanov, B., Dillingham, L. L., Parker, K. A., Rains, S. A., Burchett, M. & Geegan, S. (2018). Sustainable attitudes: Protecting tourism with inoculation messages, *Annals of Tourism Research*, 73, 26-34.
- İnanır, A. (2021). Turistik destinasyon yönetiminde paydaşlar arası ilişkiler: Göller Yöresi örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 517-541.
- Kervankiran, İ. (2015). Contribution of the five-year development plans to tourism in Turkey, *Turkish Studies, International Periodical For The Language, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10 (2), 587-610.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023). Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201136_/turizm-yatirim-ve-isletme-bakanlik-belgeli-tesis-istatistikleri.html Erişim Tarihi:13.08.2023
- Nohutçu, A. (2002). Development of tourism policies in Turkey throughout the republican period in socio-political, economic and administrative perspective: From state-sponsored development to various forms of cooperation, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Güz, 9, 1-25.
- Olahı, H. & Timur, A. (1988). Turizm ekonomisi, İzmir: Ofis Ticaret Matbaacılık.
- Roosa, S. A. (2008). Sustainable development handbook, 2nd Edition, London: Taylor & Francis Ltd.
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2023). Kalkınma planları, <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> Erişim Tarihi:11.08.2023
- Tosun, C. (2001). Challenges of sustainable tourism development in the developing world: the case of Turkey, *Tourism Management*, 22, 289-303.
- Tuncel, V. (2019). Kalkınma planlarının turizm politikaları perspektifinde değerlendirilmesi, *Tourism and Recreation*, 1 (2), 58-66.
- Türkiye Turizm Stratejisi, 2023. (2007), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, Erişim Adresi: https://www.kuzka.gov.tr/dosya/turizm_stratejisi_2023.pdf Erişim Tarihi:15.08.2023
- TÜROB (2023). Türkiye Otelciler Birliği, <https://www.turob.com/assets/Istatistikler-Dosyalari-image/tr-2019/2018-yili-12-ay-aNTALYA-SON.pdf> Erişim Tarihi: 15.08.2023
- TÜRSAB (2023). Türkiye Seyahat Acentaları Birliği, <https://www.tursab.org.tr/istatistikler-icerik/yatak-kapasitesi> Erişim Tarihi:15.08.2023
- Yaşar, İ. & Çetinkaya, Ç. (2022). Turizmde popüler ülkelerin turizm politikaları ve Türkiye ile karşılaştırmalı analizi, *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (3), 1018-1036.
- Yıldırım, G. & Keleş, Y. (2022). Avrupa Birliği turizm politikaları ile Türkiye turizm politikalarının karşılaştırılması, *AHBVÜ Turizm Fakültesi Dergisi*, 25 (2), 145-169.
- Yıldız, Z. (2011). Turizm sektörünün gelişimi ve istihdam üzerindeki etkisi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3 (5), 54-71.